

gümüşlük akademisi edebiyat evi
bahçeyazı serbest okuma grubu
okuma buluşmaları - 34

bilge karasu / "gece"

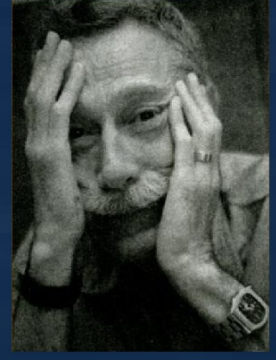
10 ocak 2026, cumartesi; 14.00-17.00

canlı buluşma

kolaylaştırıcı: mustafa süttaş

yeldeğirmeni kitabevi, mahmut esat bozkurt cad.
no: 23/b alsancak / izmir

bilgi ve iletişim: mussut2@gmail.com, 535 577 4294
www.bahceyazi.com

bilge karasu “gece”

34. buluşma: 10 ocak 2026 cumartesi

konuşma çerçevesi

bilge karasu

ülkemiz yazarlarının en kendine özgü ve en kişisel olanlarından biri olan öykücü, romancı ve deneme yazarı bilge karasu 1930’da, musevi asıllı bir anne ve babadan istanbul’da dünyaya geldi. şişli terakki lisesi’nden sonra, istanbul üniversitesi edebiyat fakültesi felsefe bölümü’nde öğrenim gördü. ankara radyosu dış yayınlar servisi’nde çalıştı. 1963 yılında, rockefeller bursuyla gittiği avrupa’dan dönerek çevirmenliğe başladı. ölümüne kadar hacettepe üniversitesi felsefe bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalıştı.

bilge karasu bireyin sorunlarına ağırlık veren, onun günlük hayatındaki açmazlarını işleyen bir yazardır. her insanın hayatında önemli bir yer edinen (*sevgi, dostluk, yalnızlık, tutku, inanç / inançsızlık, korku ve ölüm gibi*) kavramları imgesel bir dille anlatır. yazar günlük hayattan bahsettiği için okuyucu, hikâyelerindeki kahramanlarında ya da diğer kişilerde kendinden parçalar bulur. böylece kullanılan imgeleri de rahatlıkla bilinçdışında kendi yaşamına göre şekillendirip yorumlar, dolayısıyla hikâyeyle okur arasında bir bağ oluşur. çünkü karasu insanla insanüstüyü, olağanla olağanüstüyü yapaylığa düşmeden, metnin doğal akışı ve hayatın kurgusal akışı içinde verir. okurun hayal gücünü özgür bırakır.

karasu, kelimelerini özenle seçer. dili işlenmiş, üzerinde çok çalışılmış, oynanmış bir dildir. kullandığı arı türkçe başka yazarlarda yapay ve zorlama dururken onun metnlerinde hoş bir tat bırakır. çünkü ritim düşünülerek, ses düşünülerek, görsellik düşünülerek kurulmuş, kurgulanmış, kusursuz olması istenmiş bir dille yazılmıştır. türk edebiyatının en özgün kalemlerinden biri olan karasu, gece adlı kitabıyla on yılda bir verilen **pegasus ödülü**’nü kazanan tek türk yazardır. aynı zamanda felsefeyle de ilgilenen karasu, metnlerinde felsefi sorunları işlemiş ya da onun metinleri felsefi incelemenin konusu olmuştur. postmodern romanın türkiye’deki önemli isimleri arasında değerlendirilmektedir.

ilk öyküleri seçilmiş hikayeler dergisinde 1950’de yayınlanan karasu’nun, bu öykülerinden derlenen ilk kitabı da 1963’te yayınlandı. aynı yıl **lawrence**’tan çevirdiği *ölen adam*’la **tdk çeviri ödülü**’nü kazandı. 14 temmuz 1995’te pankreas kanseri tedavisi sürerken hacettepe üniversitesi’nde yaşama veda etti. vasiyeti üzerine, bütün yapıtlarını yayımlayan metis yayınları tarafından kitaplarının

gelirinden elde edilen parayla onun adına bir edebiyat bursu verilmektedir.

romanları: gece (1985), kılavuz (1990)

öyküleri ve diğer yazıları: troya'da ölüm vardı (1963), uzun sürmüş bir günün akşamı (1970), göçmüş kediler bahçesi (1979), kısmet büfesi (1982), ne kitapsız ne kedisiz (1994), narla incire gazel (1995), altı ay bir güz (1996), lağımlararası ya da beyoğlu (1999; yayına hazırlayan füsün akatlı), öteki metinler (1999, yayına hazırlayan füsün akatlı), susanlar (2009, yayına hazırlayan serdar soykan), halûk'a mektuplar (2013, yayına hazırlayan halûk aker), şiir çevirileri (2014, yayına hazırlayan tunç tayanç)

ödülleri: 1963 türk dil kurumu çeviri ödülü (d. h. lawrence'tan çevirdiği ölen adam'la) 1970 sait faik hikaye armağanı (uzun sürmüş bir günün akşamı ile) 1991 pegasus ödülü (gece ile) 1994 sedat simavi edebiyat ödülü (ne kitapsız ne kedisiz ile)

gece

türk edebiyatı'nda "çok katmanlı", "metaforlarla örülü", "kafkaesk" vb. ya da "anlaşılmaz", "kapalı bir anlatım" gibi nitelemelerle adlandırılan gece, bilge karasu'nun 1975-76 yıllarında yazdığı, ancak ilk kez 1985'te iletişim yayınları tarafından yayınlanan bir romandır.

bu zaman farkının nedeni; yazarın, 12 mart'ın ve 12 eylül'ün yarattığı kaotik ortamın baskısını üzerinde hissetmesi, sanatçının yaratma, sorgulama, eleştirme özgürlüğünün zaman zaman büyük sıkıntılara yol açtığı için çekinmesi ya da eserini piyasaya sürmesi için var olması gereken hissiyatın geç oluşması olabilir.

sınırlarının tam bir netlikle çizilememesinin yanında, kendini okuyucuya kolay ele vermeyen bir yapıt olan gece, yüzey yapı / derin yapıbağlamında farklı bağlamlarda okunması ve çözümlenmesi gereken, pek fazla örneğiş olmayan bir metindir. roman okuru sürekli aktif kılarak bir okumayı gerekli kılmaktadır. dolayısıyla her okumada farklı çıkarımlar yapılabilecek, farklı anlamlar üretilebilecek bir yapıttı. bu sırada kuşkusuz anlam yoğunluklarının ya da anlamlar arası boşluklarda yeni gerçekler, olgular, durumlar ve mânâlar keşfedilebilir. yapıt, 1991'de on yılda bir verilen pegasus roman ödülü'ne layık görülmüştür. yazar kitabını füsün akatlı'ya adamıştır.

gecenin işçilerinden bahsedilerek başlayan ilk bölümde, daha sonradan adının 'n.' olduğu söylenen birinin hikâyesi anlatılır. 35 epizottan oluşan bu ilk bölümde, gecenin işçilerinden sonra yalnızlık ve sessizlik içinde yaşayan bir **düzeltilmen**'den de bahsedilir.

19 epizottan oluşan ikinci bölümde bir söylev havası hâkimdir. dünyanın görünümü irdelenmeye başlanır. arkadaşlarımızın, yakınımızdaki insanların çok rahatlıkla aynı zamanda düşmanlarımız da olabileceği söylenir. fakat asıl önemli olan onlar gibi olabilmektir. "*onlar ne yaparsa biz de yapabilmeli, hiç değilse, yapmağa uğraşmalıyız.*" böylece başlangıçta küçümsenenler sonrasında olunması gereken insanlar hâlini alır. bu bölüm birincinin kaldığı yerden devam eder. bu, belli anlamlarda ilk bölümdeki roman kişinin başına gelenlerin bir açıklamasıdır. burada 'o' vardır. o, ilk bölümdeki roman kişisine 'n.' der.

üçüncü bölümde yalnız 9 epizot vardır ve '**sevinç**' adındaki roman karakteri bu bölümü anlatmaktadır. sevinç, öncelikle ve esas olarak n.'yi anlatır. o da o gibi ilkokuldan bu yana onu tanımaktadır. kendisine verilen görev çok güçtür. bu sefer ya kendisini öldürecek ya da bambaşka biri olacaktır. başarsa da başarmasa da...

romanın en uzun bölümü olan dördüncü bölümde ise 47 epizot bulunmaktadır. bu bölümde **okurun** da bir karakter olarak yer aldığı, romanda anlatılan karakterlerin birbirinin içine geçtiği, birisinin diğerini yalanladığı, okurun küçük ipuçlarından yararlanarak gerçeği bulmasının istendiği bir

bölümdür.

ne anlatıyor: biraz distopik, biraz felsefi, biraz da polisiye/politik bir yapıt. adı verilmeyen bir yerde ve ülkede bir olağanüstü durum söz konusudur. adına “**gece işçileri**” denilen bazı elemanlar, “*sakıncalı*” kişilere işkence ve şiddet uygulamakta, zaman zaman da açıkça ve ortalık yerde öldürmekte veya toplu katliama girişmekte, infazlara maruz bırakmaktadır. bu olayların yaşandığı yerde bir büyük kütüphane ve onun yanında da bu işlerin yönetildiği bir birim vardır. halk korku ve panik hâlinde, ama yer yer bazı direnişler de olmakta, bir çeşit çatışma gerçekleşmektedir.

roman farklı yanları ve özellikleri de olan anlatıcı(lar) olan biteni farklı biçimlerde ele almakta ve anlatmaktadır. hattâ yazarların hepsi zaman zaman bu işlere karışmakta, bazen de yönetip yönlendirmektedir. bunlardan birisi öldürülür ve diğeri de onun öldürülmesinin nedenini araştırır, kendi sorumluluğunu ortaya koymaya çalışır. bu arada bunun bir “roman” ya da yazım çalışması olduğu da belirtilir. yine de her şey olup bitmektedir. kaotik bir ortamda yaşam sürmektedir.

içerik ve biçim değerlendirmesi: post modern bir roman olmamakla birlikte, bu tür anlatılarda sıkça karşılaşılan tüm unsurları içerir. bu bakımdan oldukça ilginç ve türkiye yazınının köşe başlarından birisini oluşturan bir yapıttır. gece, farklı okumalarla açılabilir; derinlikli yapısı sayesinde farklı izleklerin izi sürülebilir; psikoloji, sosyoloji, felsefe, estetik gibi alanlarla da iç içe geçmiş bir romandır; ancak romanın alt yapısını kuran felsefe, toplum, birey arasındaki ilişkiler dikkâtle irdelenmelidir.. romanın felsefeyle olan bağışıklığı, çok katmanlı yapısında taşıdığı iletiler, insanın ve toplumun var oluşuna yönelik sorgulamalar ve “kuşku, yabancılaşma, kaygı, baskı” gibi kavramlara yönelik çıkarımlar romanı okurken üzerinde durulması gereken noktalardır.

insan bilgisinin ilkeleri:

“1. hakikâti arayanın hayatında bir defa bütün şeylerden
gücü yettiği kadar **şüphe etmesi** gerekir.”

reneé descartes

roman üzerine konuşmalar

soru: bu anlatıyı okurken aklınıza neler geldi? size derinlemesine neleri düşündürdü? daha önce fark etmediğiniz, ilk kez bu kitabı okurken fark edip bir sonuca vardığınız herhangi bir şey oldu mu? bu nedir? (çok özet ya da kısa başlıklarıyla dile getirir misiniz?)

tartışma konuları ve yanıtlanması gereken sorular

* gerçeklik nedir? gerçek olduğu nasıl anlaşılır?

- gerçeklik tek ve mutlak mıdır, yoksa farklı boyutları, bölümleri var mıdır?
- kişiye göre mi şekillenir, yoksa herkes için aynı mıdır?
- gerçeklik olarak sunulan şeyden herkes aynı şeyi mi anlar? böyle mi olmalıdır?

gerçek nedir? ()*

gerçek: 1. bir durum, bir nesne ya da bir nitelik olarak var olan, varlığı yadsınmayan, olgu durumunda olan, (hakiki, reel) 2. aslına uygun nitelikler taşıyan, sahici (gerçek elmas). 3. görüldüğü gibi olan, yapay olmayan: (gerçek sanatçı.) 4. temel, başlıca, (asıl): gerçek ahlâk 5. doğadaki gibi

(*) *dil derneği türkçe sözlük, 3 baskı, 2012*

olan, doğayı olduğu gibi yansıtan: (gerçek çiçekler) 6. gerçek durum, gerçeklik, (realite): (gerçek içinde yaşamak) 7. yalan olmayan, doğru olan şey: (gerçekler yadsınamaz.) 8. aslına, özüne uygun, (otantik): (gerçek halk müziği.) 9. düşünülen, tasarımlanan, imgelenen şeylere karşıt olarak var olan.

gerçekçi: 1. gerçeği gören ve ona göre davranan ya da gerçeğe uygun olarak yapılan, (realist): (gerçekçi bir insan) 2. gerçekçilik yanlısı olan, (realist): gerçekçi yazar 3. gerçekliği nesnel, somut olarak yeniden yaratarak yansıtmayı amaçlayan sanat, (realist): gerçekçi tiyatro.

gerçekçilik: 1. gerçekçi tutum ve davranış, (realizm). 2. (yazında, sanatta) gerçekleri olduğu gibi yansıtmaya çalışan sanat çıkışı, (realizm). 3. düşünmenin temeli ve eylemin ölçüsü olarak gerçekliğe bağlanan görüş ve tutum; bilinçten bağımsız bir gerçekliğin var olduğunu benimseyen görüş, (realizm).

gerçekdışı: 1. gerçeğin dışında olan, gerçek olmayan, düşsel: (gerçekdışı, kurmaca yan) 2. yalan, uydurma: (gerçekdışı haber.)

gerçekleşme: gerçekleşmek eylemi, soyut düşünceden, somut gerçekliğe geçme, (tahakkuk.)

gerçeklik: gerçek olan, var olan şeylerin tümü, düşsel olmayan, gerçek, (hakikat, realite): (kişilerin ayrıntılarla beslenen bir gerçeklik içinde verilmesi)

gerçeküstü: 1. (gerçeküstücülere göre) gerçeği aşan, gerçeğin üstündeki olgu, gerçeküstücülük, (sürrealite). 2. gerçeği aşan, (sürrealist.)

gerçeküstücü: 1. gerçeküstücülükten yana olan (kimse), (sürrealist). 2. gerçeküstücülükle ilgili olan (görüş, yapıt vb.).

gerçeküstücülük: usun, geleneklerin, alışkanlıkların denetiminden uzak bilinçaltı gerçeklerini yansıtan, yani bilinen gerçekle bağını kesip kendince bir gerçek yaratmak ereğini güden yazın ve sanat akımı, (sürrealizm)

doğru: 1. bir ucundan öbür ucuna değin yönü değişmeyen, “eğri” ve “çarpık” karşıtı: (doğru yol). 2. gerçek, yalan olmayan: (doğru söz) 3. usa, mantığa uygun: (doğru karar. doğru davranış.) 4. yasa, yöntem ve ahlaka bağlı, dürüst, namuslu: 5. gerçeğe ya da kurala uygun: (doğru hesap. doğru bir anlatım.) 6. gerçek; (hakikat): (işin doğrusu) 7. iki nokta arasındaki en kısa çizgi: 8. yanlışsız, eksiksiz: (doğru söylemek) 9. hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca: 10. karşı, yönünce: (masaya doğru)

doğruculuk: 1. doğrucu olma durumu. 2. bir insanın söz ve eylemleriyle kanı ve inançlarının, düşünüşünün uyumu.

hakikat: 1. bir işin doğrusu, gerçek, (asıl, esas): hakikati anlamak 2. gerçek, gerçeklik: dünyanın döndüğü bir hakikattir.

gerçeklik

gerçeklik veya hakikat, günlük kullandığımız anlamıyla, “var olan her şey” demektir. bilimde, dinde ve felsefede farklı anlamları vardır. düşünceden bağımsız olarak zamanda ve mekanda yer kaplayan her şey gerçektir. herhangi bir şeyin gerçekliği insan zihnine bağlı olmaksızın var olmasıdır.

gerçeklik, günlük kullanımıyla, var olan şeylerin durumudur. gerçeklik terimi, en geniş anlamıyla, görülebilir yahut idrak edilebilir olsun ya da olmasın her şeyi içerir. gerçeklik, bu bağlamda; varlık, varoluş ile sınırlı tutulmuş olsa da, varlığı ve yokluğu bir arada kapsar. batı felsefesinde kullanılan anlamıyla, gerçeklik tasavvuru ve doğasının seviye ya da düzeyleri vardır.

olgusal (fenomenolojik) gerçeklik

en temel ve en öznel seviyede bir tanımdır. bir tek birey tarafından görülen gerçekliği kasteder. kişisel tecrübeler, merak, sorgulama ve tanımlananın öznel yorumunu ortaya koyan bir seçicilik ile şekillendirilir. burada tanımlanan gerçeklik başkaları tarafından da kimi nüanslarıyla aynı şekilde tanımlanabilir. ama bu onun olgusallığını ortadan kaldırmaz. başkalarının farklı tanımlıyor olması da ilk tanımlayanın tanımının yanlış olduğunu göstermez.

hakikât

hakikât de öznel bir niteliğe sahiptir. ancak kişisel ve olgusal olanın üzerinde birden çok insan / birey ya da farklı büyüklüklerdeki toplulukların düşünce ya da deney yoluyla fikir birliğine varıldığı zaman şekillenmeye

başlar. bunlar daha sonra daha geniş toplulukların da onayıyla kesin bir saptamaya dönüşür. ‘umumun fikri olan gerçeklik’ olarak da düşünmek mümkündür. kuşkusuz bunun şekillenmesi kabul ve onay süreçlerinde çeşitli kuramların, bakış açılarının, dinî düşünce ve inançların etkisi vardır ve bunları ortaklaştırmış sosyal yapıların tarif ettiği bir gerçeklik düzlemidir.

doğru

öncelikle akla ve deneye dayanan, ancak deneyi yapılamasa da dayandığı bazı öncüllerden yola çıkarak akıl ve mantık yoluyla ve nesnel bazı ölçütlerle kesinliği konusunda tereddüt olmayan durum ya da olgulardır. hemen hemen her yerde ve herkes tarafından tartışmasız kabul edilen durumlardır.

gerçeklik, yalnızca hayali olanın, var olmayanın veya gerçek olmayanın aksine, evrende gerçek olan veya var olan her şeyin toplamı veya tümüdür. terim aynı zamanda varlıkların varlığını belirten ontolojik statüye atıfta bulunmak için de kullanılır. fiziksel anlamda gerçeklik, hem bilineni hem de bilinmeyeniyi kapsayan bir sistemin bütünüdür.

bilimsel gerçekçilik

bilimsel gerçekçilik, en genel düzeyde, bilimin (belki de ideal bilimin) tanımladığı dünyanın (evren), bizim ondan anladığımız şeyden bağımsız olarak, olduğu gibi gerçek dünya olduğu görüşüdür.

bu soruları;

gerçek / doğru / yalan / yanlış / kötülük / olumsuzluk

kavramlarını düşünerek yanıtlamanız izlenmektedir.

- gerçekliği tam bilemediğimiz, vakıf olamadığımız, kavrayamadığımız zaman ne yaparız? neden?
(araştırmak, başkalarına bakarak bir tutum almak, daha önce doğruladığımız kişilerin tavırlarına bakmak, inanmamak, yok saymak, yokmuş gibi davranmak, pasif kalmak, sadece izlemek, uzak durmak, kendimizi koruyacak yandaş aramak...)
- gerçekler bizim yararımıza değilse onların gerçek olmadığını mı söylemeliyiz, yoksa onları görmezden mi gelmeliyiz?
- görmezden gelinen şeyler (gözüldü edilenler) gerçeği ortadan kaldırır mı? gerçeğe ilişkimizde böyle bir olgu, durum, tavır söz konusu mudur?
- bir yalan ya da yanlışın bildik tanıdık birileri tarafından yapılması, söylenmesi ve bunun sık olarak tekrarlanması onun önemini azaltır, tepkisizliğe neden olur mu?
- olacağını bildiğin bir şeyin olması hâlinde yaşanan duygu (acı, inkâr, suskunluk, anlatmak, pasif kalmak, eli kolu bağlanmak, sadece itiraf etmek, dile getirmek) => bu durumda yaşam sürüyorsa ne yapılır? (mevcut durumun içselleştirilmesi) => bunun kişinin kendindeki ve toplumdaki sonuçları nelerdir?
- gerçekliğin belirsizleşmesi kaybolması, anonimleşmek / kimvurduya gitmek. bilememek / bilinememek durumunda, toplumun çoğunluğunun (ya da dışımızdaki bazı insanların) “inanmak / inancı” yeğlemesi (**gerçekten bir işe yarar mı? bilginin yerine duyguyu ölçü olarak bilmeye çalışmak, öznellik**) duygunun öncelikli ve baskın olması, aklın tatile çıkması, sürekli karanlık hâlinde yaşamının yeğlenmesi, kurtların puslu havayı sevmesi gibi gerçeğin / ışığın / aydınlık olanın baskılanması durumunda öncelikli tutum ve davranışlar ne olabilir?
- kötülüklere olumsuzluklara ne zaman alışılır? bunun bir yeri, ölçüsü zamanı var mıdır? herkes için farklı mıdır? özellikle toplulukların tutumları bakımından bu nasıl gerçekleşir?

soru: “karanlık ışığı örtüyor ama sesi örtemiyor, o zaman ses ışıktan daha güçlü bir itiraz yöntemi midir? gece sesi / dili örtebilir mi? bu üstü örtülü bir dille ifadeyle sağlanabilir mi? kimin sesi olduğu bilinmeden? anonim / sahihsiz ses gerçeği söyler mi?”

- **duyum / söylenti:** doğruluğundan emin olunamayan sözlerden kim yararlanır. bunun kaynağının

en azından tarafının belirlenebilmesi bir fark yaratır mı? bunun gerçekliği ya da yalanlığı neye göre nasıl ne zaman anlaşılır? (bir standardı var mıdır?)

* edebiyatta gerçeklik ve kurgunun ilişkisi

* yazarın anlatısını şekillendirir ve yansıtırken gerçeklere ve topluma yönelik sorumluluğu nedir? bu sorumluluk neye göre ve nasıl şekillenir?

- yazar tarih yazıcısı politikacı, öğretmen, bilim insanı, bir ahlakçı, filozof vb. topluma karşı bir görevi olan birisi değildir. gerçeğe dair bir algısı, bir düşüncesi, bir duruşu, yazı ve edebiyat bağlamında kendine, okuruna, insana ve topluma karşı bir sorumluluğu ve bunlardan kaynaklanan bir ödevi vardır.

- okuruna bir şey söylemek, ya da onun istediğine göre yazmak zorunluluğu yoktur. ancak yazdıklarıyla varolacağını ve bir konuma sahip olacağını bilir ve bunu sürdürmek ister. gerçekliği de kendi bildiği gibi ortaya koyar. bu bir uzlaşmayla şekillenmez.

- iyi yazarlar okurunun ele aldığı konuları ve anlattıklarını düşünmelerini isterler.

- gerçeği / doğruyu söylemenin düzlemleri: iyilik / kötülük; olumluluk / olumsuzluk bakımından kıyaslaması nasıl yapılmalıdır? *(anlamları, önemleri, düzlemleri, farkları birbirlerine yakınlık ve uzaklıkları, konumlarını temel alarak irdeleyiniz...)*

gerçeği söylemek / söylememek <=====>yalanı söylememek / söylemek

* gerçeğin anlatımı (kurgu)

- herhangi bir metinde gerçeğin anlatımı / ifadesi hangi durumda koşulda, ya da nasıl yazılırsa gerçeklik duygusunu, algısını ortadan kaldırır?

- akıldışı olanla gerçeklik her zaman birbirine zıt şeyler midir?

- bilinen şeyler farklı anlatıldığı durumda gerçeklik algısı kabolor, bozolor ya da değişir mi?

- gerçeğin kavranması / tahlili / çözümlenmesi / incelenmesi / doğrulanması nasıl olur, nasıl yapılır? bunu kimler yapar? herkes yapabilir mi? kimlerin görevidir? böyle bir görev (doğrulama) var mıdır?

- gerçeği bulma / bilme isteği, merakı, sorumluluğu nasıl oluşur? herkeste var mıdır? öğrenilen, öğretilen bir şey midir?

- gerçeğin bilgi / bilme kaynakları nelerdir? doğrulama yolları ve bunların bir sahibi, yükümlüsü ya da resmi kurumu var mıdır? üniversiteler, stk'lar, meslek kuruluşları vb. kuruluşlar, devlet organları kurumları bunlar arasında sayılabilir mi?

- uyanıkken gözün gördüğü şey gerçeklik midir? görmek ve görenlerin söyledikleri gerçeği ortaya koymak için yeterli midir? neden en az iki kişi olmak zorundadır? tanıklığın geçersiz olduğu durumlar nelerdir?

- gerçeğin zamanla ilişkisi var mıdır? üzerinden çok zaman (ne kadar?) geçmesi, gerçeği ortadan kaldırır mı?

- bir mantığı, uyumu ve devamlılığı olmak gerçeklik için zorunluluk mudur?

- bazı insanların tanıklığı ya da söyledikleri, söyledikleri şeyleri gerçek yapar, gerçek kılar mı? salt söylem gerçek olur mu? yoksa gerçeklik sadece onun bir şey söylemesi midir? gazete yazıyorsa, doktor söylüyorsa, babam diyorsa vb. aktarmalar doğru ve gerçek sayılabilir mi?

- gerçekliğin somut olarak görülemediği bilinmediği anlarda gerçeğe nasıl varılır, gerçeklik nasıl algılanır ya da anlaşılır?
- gerçeklik şaşırtır, ürkütür mü? şaşırmamak, ürkmemek için gerçeklikten kaçılır ya da kaçınılır mı? **(böyle yapmak doğru ya da yararlı olabilir mi?)**
- duygu ile gerçekliğin ilişkisi (bir tepki bağlamında) nedir? yalnız hoşumuza giden gerçekleri mi görür, tanırız?
- gerçekliğin farklı katmanları olabilir mi? (görülen-bilinen / görül(e)meyen-bilin(e)meyen) bunlar nasıl fark edilir? gerçekliğin alt / derin katmanlarında olanlar nasıl fark edilir, keşfedilir? sadece düşünmek bunun için yeterli midir? görünürde olan (perdenin önünde ya da suyun üzerinde olmak gibi) gerçeği anlamaya kavramaya yeterli olur mu?
- oyunlar, rüyalar ve kurguların gerçeklikle herhangi bir ilişkisi var mıdır? bilmediğiniz bir şeyi bu doğrudur ya da bu yalandır diye nitelendirebilir söyleyebilir misiniz?
- salt itirafta bulunmak, gerçekliği ortaya koymaya yeter mi? yalan itiraf olabilir mi?
- gerçekliğin gözden kaçırma, saklama yolları nelerdir? gizlemek / gizlenmek bunlar arasında mıdır? görmek, bilmek, gören bilen olmak ne demektir? görenleri ortadan kaldırmak bir yöntem olabilir mi? kendi gözlerini kullanmaktan vazgeçmek, veya insanları bundan vazgeçirmek başkalarına ya da birilerine inanmak da bu yollar arasında mıdır?
- simgeler, metaforlar, gösterenlerin gerçeklerle bağları nasıl kurulur? bunlar aynı zamanda gerçekliği gizlemenin de yolları arasında olabilir mi? birer ipucu mudurlar yoksa böyle bir nitelikleri yok mudur?
- yazının ve anlatımın anlamını gözlemek gerçekliği anlamak için bir yöntem olabilir mi?
- yinelemeler / tekrarlar gerçeğin ya da yalanın ipuçları olabilir mi? nasıl değerlendirilir?
- sakız olan sözler gerçekleri yansıtır mı? bunlar doğruların ipuçları olabilir mi?
- kurgusal örnekler (yapıntılar) gerçekleri keşfetmenin yolları olabilir mi? aynı şekilde bu tür örnekler gerçeği örtmek ve gizlemekte de işe yararlar mı? bunu ayırdetmenin yolu nedir? yazarın bu noktadaki sorumluluğu nedir?
- yazılanlar, gözlemler, anlatılmayanlar (gizlenenler), yazının sorgulanması (haber vererek ya da haber vermeden yapılan çapraz sorgu, âni sorgu, şaşırtmacalı sorgu. **(örnek: henüz bir ölümle ilgili bir durumdan saptama ya da itiraftan söz edilmediği hâlde, ölenin üzerindeki kıyafeti sorarak sorgulananın ölüm bilgisine yönelik tepkisini ölçmek ve ya da benzer başka bir ayrıntının sorulması, gibi şaşırtmalar gerçeği gerçekten ortaya çıkarabilir mi?)**
- yalanın / gerçek olmayanın / gerçek dışının sistemli hâle gelmesi (düzenlilik) gerçekleri gizler mi yoksa ortaya mı çıkarır? gerçeği değil de gizlenen bir şeyin olduğunu anlamak/öğrenmek için bu durum bir araç / unsur olabilir mi?
- iyi kurguların gerçeklikle bağlantısı (**“yalanı çok ayrıntılı bir şekilde söyle ki gerçek sanılsın” kurgusu, ya da tersini ileri süren düşünceler ve ifadeler doğru mudur?**)
- aşırı gizlilik nasıl yorumlanmalıdır? gizlemek bir gerçeği mi örter, gizlenen bir şey olduğu düşüncesini mi doğurur?
- yalanların sürekli yinelenmesi, onların yalan olduğunu bilenlerin sayılarının azaltılması **(mıntika temizliği, tenkil)** ya da seslerinin kısılması kombine tutumlar olarak gerçeği ortaya çıkarır mı?
- tanıkların kimliklerinin saptanması, faillerle ve yalanı inşa edenlerle ilişkileri, ortaklıkları, çıkar birliktelikleri ve bunlara dair bilgi / duyum / kanıtların varlığı gerçekliğin ortaya

çıkmasına etki eder mi? nasıl yapılır? sonuçları ne olur?

- kurbanlar, failler ya da olumsuzluklara maruz kalanların tanıklıklarının anlam ve sonuç olarak farklılıkları var mıdır? en çok hangisine inanılır? neden? bazılarının tanıklığı neden geçerli değildir?

- yazının (kurgu) gerçekliği taklit etmesi gerçeği bilmeye öğrenmeye katkı yapar mı? inandırıcı mıdır? yoksa yazarı bir kurgu yazarı olduğu için belirsizliği mi çoğaltır? yazarların yazdıkları üzerinden tanıklıkları ne oranda geçerlidir? (*“yalancı / hayalet yazar” algısı*)

- gerçeğin yerine konulan şey, büyük, görkemli, iyi kurgulanmış, mantıklı, bir sisteme sahip olması, bu özelliği nedeniyle hayranlık uyandırması gerçeği bulmayı kolaylaştırır mı yoksa maksatlı bir edim / eylem olduğu için kuşkuyu mu çoğaltır? kurgulanmış, eksigi, hatası az olan durumlar gerçekliği ifşa mı eder, yoksa üzerini mi örter?

- gerçeği gizlemek, örtmek için kullanılan unsurlar, **“yeni bir insan tipi”** (yalanlara inanan ve onları doğru dayan) yaratmaya yol açabilir mi? mükemmellik yapaylığın / yalan olanın bir özelliği ya da göstergesi midir?

- böyle sistemli ve iyi inşa edilmiş bir yapay gerçeklik, gerçeğin yerine geçip, herkesin itirazsız kabullendiği bir durumu ortaya çıkarabilir mi?

- inşa edilen gerçeklik ne kadar gerçektir? böyle bir durum mümkün müdür? nasıl ve kimin aracılığıyla ya da yardımıyla mümkün olur? cahil kalabalıkların gerçek olduğunu düşündükleri inşa edilmiş yalanların egemen olmasının sonuçları nelerdir?

- bu yolla inşa edilmiş yalanlara maruz kalanlar için “oyuna geldiler / getirildiler”, “oyun olduğu belli olan bir işe dahil oldular, destek verdiler”, “çok açık olmasına karşın bilerek ve isteyerek gerçeklikten koptular, uzaklaştılar, onlar olmadığı için de inşa edilen gerçek, gerçekliğe dönüştü!”, biçimindeki ifadeleri nasıl yorumlarsınız?

- “geceyle gündüzün karışması”, “yalanla doğrunun içiçe geçmesi birleşmesi”, “yalancıyla doğruyu söyleyenin arasında ayırım yapılamaması” durumunda tavır ne olmalıdır?

- **“bütün iskoçlar yalancıdır”** diyen bir iskoç ne zaman doğruyu söylemiş olur, söylediğinden ne anlaşılır? gerçek ya da doğru nasıl ortaya çıkarılır?

- inanılır olmanın yolları nedir? doğru nasıl söylenir? inanılır bir doğru ile inanılmayacak bir doğruyu söyleme arasında nasıl bir fark vardır? doğruyu söylemek mi yoksa yalanı söylemek mi daha kolaydır? neden “doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar?”

- yakınlar / tanıdıklar / aynı tarafta olanlar her zaman gerçekleri söylerler mi?

- zararımıza, aleyhimize olan gerçekleri kimden duymayı isteriz? neden?

- bunları yakınlarımız söylediğinde daha mı farklı reaksiyon gösteririz? neden?

- sevgililer ne zaman yalan / gerçek olmayanı söylerler? neden?

- “duygulu” bir şekilde (kişisel duygusunu da katarak) söylenen “gerçek” ya da “yalan” daha çok mu inandırıcıdır? neden? duygunun gerçekle ilişkisi nedir?

* gerçeğin görünür bilinir olmasının engellenmesi

- bilgi eşitsizliği gerçekliği farklı / yanlış algılamaya yol açabilir mi? nasıl?

- çeşitli duygu durumları (acılar, üzüntüler, korkular, kaygılar, bunlardan kaynanlanan hezeyanlar, aşırı durarlılık ya da duygusuzluk hâlleri ve bunlardan kaynaklanan çeşitli çıkarımlar) bunlardan kaçma ve iyiliğin arzulanması insanları gerçeklerden koparıp,

uzaklaştırır mı?

- kuşkuyu, karşıtlığı, giderek çelişkiyi büyütme, bunların sonunda düşmanlığın çoğalması ve keskinleşmesi gerçeklerin doğru algılanmasını ve anlaşılmasını ortadan kaldırır mı?
- olumlu / iyi duygular mı, yoksa olumsuz kötü duygular mı daha kolay ve çok içselleştirilir, daha ani ve şiddetli tepkilere neden olur? bunların varlığı gerçeklikle ilişkiyi nasıl etkiler?
- aynı tarafta ya da yakın olmak o tarafın duygu durumu ve tavrını benimsemeye yol açar mı? yakınlık / öznellik gerçeğin algılanması ve kavranmasında daha mı etkin rol oynar?
- gerçek kadar gerçeğin taklidi de gerçeği ortadan kaldırabilir. bunun taklit olduğu anlaşılacak şekilde yapılırsa daha çok gerçek kabul edilir ve daha çok, daha sık ve daha kolay kullanılır.
- inandırıcı gerçektirlik ya da yalanla, inanılmayacak gerçeklikler yarıştırsa hangisine daha çok inanılır? neden? gerçekliğin iyi taklidi, gerçeği örtebilir mi?
- iç çelişkiler (çıkar / kayıp) gerçeklik algısını ve gerçekliğin anlaşılmasını olumsuz etkileyip bozabilir mi? neden böyledir?
- özel değer verdiğimiz kişilerin gerçekle ilişkileri ya da gerçekler karşısındaki tutumları kendimizin gibi değilse, ya da bunu gördüğümüzde ne hissederiz? neden? bu hissedilen gerçeği ya da algılanmasını bozabilir mi? ya da kişiyi gerçeği bilmekten, öğrenmekten veya söylemekten alıkoyabilir mi?
- gerçekliği hiç dikkâte almamak, onunla herhangi bir ilişki içinde bulunmamak kabul edilebilir mi? neden?
- “ölüm” gerçekliğinin diğer gerçeklerden bir farkı var mıdır? nedir? ölüm nasıl anlatılır, anlatılmalıdır?
- gerçeklerin bir silâh gibi ya da “acıtırma / ürkütme / korkutma” ya da “yok etme / sayma” amacıyla kullanılması ve dile getirilmesine nasıl bakılmalıdır? bu fark edildiğinde ne hissedilir (gerçeğe / yazara / metine / kendimize / ona maruz kalana karşı)?
- her durumda gerçeğe sadık olmak gerekir mi?
- gerçeklerin “esir alınması / kontrol altında tutulması / fark edilmesinin önlenmesi” mümkün müdür? bunun tersi de sorgulanabilir: gerçekliğin insanı “esir alması / kontrol altında tutması / başkaların fark ettirmesinin engellemesi” mümkün müdür? bu durumlara yönelik tutumlarınız eylem planlarınız var mı? bir şey yapılmalı mıdır? neler yapılmalıdır?
- zarar görme olasılığı gerçeğe ve onu duyurmaya yönelik tutumu nasıl etkiler?
- gerçeklik ya da onu ifade ederken herhangi bir nedenle bir yanılgı / yanlışmanın söz konusu olduğu fark edilirse ne yapılmalıdır? bu yazarken / ifade edilirken yaşanır mı ne yapılır?
- bile isteye yanlışlık (usanma, yorulma, küsme, umutsuzluğa kapılma, yitirme -aklını, değer algısını, varlığını- hâlinde ne yapılmalıdır? kendimizi bile bile aldatarak gerçeklikten kopmak, uzaklaşmak mümkün müdür? böyle bir duruma düşen insan ne yapar? yapılmalıdır? bu durumdan nasıl kurtulunur? kurtulmak gerekli midir?
- duyularla algılanan gerçekliği, o duyulara sahip olmayanlar nasıl algırlar, nasıl anlarlar, nasıl anlatırlar, onlara bu tür gerçeklikler nasıl anlatılır? gerçeği ya da yalanı yaratan / yapanlar (gecenin işçileri) belirli duygulardan yoksun iseler, yani gerçeği tüm boyutu ile algılayamaz durumda iseler ya da bunu bilemiyorlarsa, bu gerçekliğe rağmen ya da onun için yaptıkları / yapageldikleri şeylerden sorumlu olabilirler mi? bundan sorumlu tutulabilirler mi? “bilmemek / farkında olmamak” affedilir mi? affettirir mi? neden?

- failin aynı zamanda “kurban” ya da “mağdur” olduğu durumlarda sorumluluk nasıl belirlenir? buna bir ceza uygulanır mı?
- ilk anlaşıldığında ya da fark edildiğinde, topluca itiraz edilmediği için olumsuzlaşan gerçekliğin yaratıcıları onlara izin verenlerle birlikte böylesi bir tutum alanlar mıdır? (toplumsal durum bağlamında, maruz kalınan gerçeklik birden bire değil, zaman içinde küçük değişimlerle gerçekleşir.)

* yazmak ve gerçeklik

bir yazar / yazarın;

- yazmanın gerçek amacı nedir? “gerçekleri / doğruları ortaya koymak mıdır?”
- özel / kişisel bir amaca yönelik olmaksızın (nedensiz) yazdığında gerçeği ve doğruyu daha çok, dolaysız ve daha derin ya da geniş bir şekilde mi ifade eder?
- yazarken benimsenen kişisel amaçlarımız gerçeklikle olan bağa ve ilişkiye nasıl etki eder?
- yazarak doğruları söylemek mümkün müdür?
- yazarların / yazarların gerçekleri bazı özel amaçlarına erişmek için araç olarak kullanması mümkün müdür? (*örneğin, umudu muhafaza etmek, panik ve korku hâlini önlemek, kendine güveni çoğaltmak ya da avutmak için*)
- gerçek ama (anlamsız / işlevsiz) gerçekleri dile getirmesi nasıl yorumlanır? (örnek: “su donar ve buharlaşır!” demek gibi)
- özellikle birilerini hedef alarak gerçekleri söylemesi okurda ya da duyanda nasıl bir etki yapar? bu anlatım biçimi gerçeği algılama konusunda nasıl bir rol oynar ya da etkide bulunur? (örnek: sevgiliye sevgiyi ya da birilerine sevgiliyi anlatmak için yazılan romanlar)
- eğer yazma edimi bilindisinin baskın olduğu ya da en azından etkisi altında gerçekleşen bir durumsa, yazarın yazıya ve gerçekliğe karşı sorumluluğu söz konusu olur mu? hangisi daha büyük ve değerlidir?
- gerçekliğin farklı anlatılmasına bağlı olarak zarar görenler bu durumun hesabını kimden sorarlar ya da sormalıdırlar?
- gerçekliğin sürekli bir değerlendirip kontrol edeni olmalı mıdır? bu mümkün müdür? kim olmalıdır? gerçekliğin yazılması konusunda bunu kim izlemelidir?
- bir gerçeklik olarak inşa edilen yalanlar ortaya çıktığında gerçeğe nasıl dönülür? dönülmelidir? bunu yazarak anlatmak her “okur/yazar”ın sorumluluğu mudur?
- inşa edilen gerçeğin, gerçek olmadığını bilenler, gerçeğin önünde sonunda ortaya çıkacağı iddiasını ileri sürerek bunun sorumluluğundan kurtulabilirler mi?
- umudu korumak için gerçekleri tahrif etmek, ya da yalan söylemek doğru mudur? “beyaz yalan” nedir? kimler beyaz yalan söyleyebilir. “beyaz”lığın belirleyici ölçüsü nedir?
- gerçeklik konusunda “politik doğruculuk” kavramını nasıl karşılıyorsunuz? yeni ve olmayan bir gerçeklik iddia edilirken, sürekli olarak öncesinde olan gerçekliği dile getirmek, hep böyle yapan bir yazar sorumluluğunun gereğini yerine getirmiş sayılmalı mıdır? aynı şeyleri tekrarlamak ve inat, sorumluluğu yerine getirmenin bir yöntemi, yolu olabilir mi?
- gerçekliği ve gerçeği yeterince iyi, sürekli ve doğru bir şekilde savunamamış ya da anlatamamış olanlar, mevcut durumun sorumluları arasında sayılabilir mi?
- gerçeğe dair küçük bulgular, ipuçları, kanıtlar, ancak onların iyi, doğru ve zamanında

kullanıldığı durumda işe yararlar, sonrasında sıradanlaştıkları için etkileri az olur.

- olumsuzluğu kabullenmek, pes etmek, sonu erkene almak, bu sonu kişisel arzulara ve önceliklere göre şekillendirmek, “oyuna gelenin / getirilenin oyuna katılıp oynamaya” başlaması, yani “dr. ne yerse yesin” dediği zamandaki gibi bir tutumu yeğleme hâlini nasıl karşılırsınız? buna nasıl bir tepki verirsiniz?

- düşmanı, muhatabı, sorumluyu, faili, kolaylaştıranı önemsememek, küçük, bilgisiz, zayıf, hâkir, aşağı, değersiz görmek ve bunun üzerinden sonu, durumu, yanlışı, olumsuzluğu dikkâte almamak, (aymazlık hâli) ya da kabullenmeye yönelmek de sürece / yanlışa katkıda bulunmak anlamına gelebilir mi? (bunun tersini düşünenler de olabilir. ama onun sonucu da aynıdır. başka bir deyişle bu da bir çeşit “gerçeklikten kopma” hâlidir ve sorumluluk doğurur.

- gerçeklik dışı ya da yanlışın kabulünde bir başka olası durum da tüm bunların bir “rastlantı” ya da “kaderin bir tecellisi-oyunu” olduğu çözümlemesidir. “ne yapsak sonuç değişmeyecekti” mantığı ya da düşüncesi de bir başka sorumluluk doğuran ve “sorunlu” bir durumdur. ne yazık ki sıkça yaşanan ve çoğunluğun benimseyip uyguladığı ya da kendisini savunduğu bir durumdur.

- benzer biçimde “coğrafyadan kaçış, veya saklanmak”, zorluklar, kaygılar, çözümsüzlük bazen insanı kaçmaya ve saklanmaya zorlar. bu da gerçekliğin ortadan kaldırıldığı bu sürece bir çeşit katkı ya da katılımı gündeme getiren sorunlu ve sorumluluk yaratan bir durumdur. gerçeklikten kaçma ya da yalanı kabul etme konusunda bir destek de insanın doğasından kaynaklanır. insanın “zayıf, güçsüz, cılız” bir yaratık olması reddedilemeyecek bir gerçekliktir. burada ortamda inşa edilen büyük yalanı gözardı edecek bir yaklaşım da daha yararlı başka gerçekliklere sığınmaktır. başka bir deyişle “pasifizmin yeni bir kuramını” oluşturmaktır. bu tutum da inşa faaliyetini kolaylaştıran unsurlardan birisidir.

- “benzerlerinin varlığını öğrenmek, görmek ve onlarla birlik olmak” yani “elle gelen düğün bayram” yaklaşımı da söz ettiğimiz durumla ilgili sıkça karşılaşılan bir olgudur. bu da en az öncekiler kadar sorunlu ve sorumluluk doğuran bir başka gerçekliktir.

- “uyutulmak” (tepkisiz, tavırsız olmak, robot hâline gelmek, getirilmek) sıkça rastlanan durumlar arasındadır.

- “insan”ı doğru tanımlayıp doğru anlatmak, insanlar / insan olmayanlar ayrımı (türçülük) yapmak, ya da olanları insanın “eksik bir yaratık” olmasına vurgu yaparak durumu önemsizleştirmek ve kabul edilir kılmak da söz edilmesi gereken önemli bir tutumdur.

- düşler kurmak, düşlerde, yani aslında gerçekçi olmayan çözümler önermek ve bunları benimsetmeye çalışmak da bu süreçlerde rol oynayan bir başta tavidir.

- gerçeğin sorgulanması, ne olduğunun tartışılması, gerçeklik konusundaki aldanmalara kapılmak ya da doğrudan kendini aldatmak da bir seçenek olarak benimsenen tutumlar arasındadır.

- kendine ve başkalarına güvenmemenin sonuçlarından birisi de yalnız olmak, yalnız kalmayı ve toplumdan uzaklaşmayı yeğlemektir. bu ise ölüme ve öldürmeye bir davettir aslında ve sürece bir başka katkıda bulunma biçimi ya da yöntemidir. topluluk yaşamında hiçkimseye güvenmemek bu yüzden de kimseyle yanyana durmamak gibi bir tutum söz konusu olmamalıdır.

- sorunun çözümünü asla gerçekleşmeyecek uç noktalarda aramak da benzer bir tutumdur. kim(ler) ölür ya da öldürülürse (yok dilirse, ortadan kaldırılırsa, etkisiz hâle getirilirse) bu sorun aşılar, yaklaşımı bunlardan birisidir. öldürmek çözüm olabilir mi?

bunlar sıkça edebiyat tarafından da dile getirilen unsurlardır.

*** yazarın sorgulanması (yazarlar sorgulanabilir mi? kimler sorgulayabilir?)**

- yazar gerçekliği ifade etme açısından tümüyle ve gerçek anlamda özgür müdür? neden? yazarın özgürlüğünü sınırlayan durumlar nelerdir?
- yazarın göreve ve sorumluluklarından birisi de gerçeği ya da maruz kalınan gerçekdışılığı ya da yalanı “doğru” anlatmaktır. ama bunu sadece doğruları söyleyerek yapması yetmez. aynı zamanda mevcut durumun tam ve doğru anlaşılmasını sağlayacak unsurları da yazısına katması, bunları bir dayanak, dayanışma ve işbirliğini sağlayacak unsurlarla donatması gerekir. yazarın asıl gücü de buradadır.
- gerçekliği ortaya koyma çabası içinde olanları çeşitli suçlarla suçlamak da yalanın / gerçekdışısının inşa sürecinde yararlanılan durumu kolaylaştırıcı ve itirazları önleyici önemli unsurlardan ve uygulamalardan birisidir. bu konuda da uyanık olmak, riski öngörüp onun tedbirlerini alarak davranmak gerekir.

*** sanat eserinin algılanması ve kabulünde rol oynayan faktörler nelerdir?**

- yazılı kaynaklar gerçeği ortaya koyma ve kanıtlama konusunda daha güvenilir midir? neden?
- aynı ya da benzer kaynaklar aynı konuda farklı şeyler söylüyorlarsa doğru olan nasıl bulunur?
- yazılı kaynaklar arasında gerçekle uyum ve doğruluk bakımından bir hiyerarşi varsa bununun kategorizasyonunu nasıl yapabiliriz?
- “edebi metinler / kurgu” bu sıralamada nerede yer alır?

tüm bu ve benzeri sorular romanda anlatılanlardan ve onlardan algılananlardan yola çıkılarak sıralanmıştır. yanıtları da orada söylenenlere göre bulmak ve tartışmak en doğrusudur.

*** bilge karasu’nun bu romanı bize ne anlatmaktadır?**

- ‘gece’ nedir?
- bu olgu ya da kavramla ilgili olarak romanı okumadan önce ve okuduktan sonraki düşünceleriniz arasında bir farklılık oluştu mu?
- gerçek ve gerçekliğe dair algı ve düşüncenizde bir değişiklik oldu mu?

teşekkürler.

mustafa süttaş

Edebiyat Üzerinden Gerçeklik ve Kurgu İlişkisi

Bu ayki buluşmada Bilge Karasu'nun *Gece* romanını, metnin kendisini çözümlemekten çok bir düşünme zemini olarak ele aldık. Tartışma, edebiyatta gerçekliğin nasıl kurulduğu ve yazarın gerçekle ilişkisi bağlamında üstlendiği sorumluluk etrafında şekillendi. Bu iki hat birbirinden bağımsız değil; aksine edebi metnin içinde sürekli birbirini çağıran, birbirini derinleştiren bir ilişki içinde çalışıyor. Çünkü edebiyatta gerçeklik üzerine düşünmeye başladığımız anda, yazarın bu gerçekle ne yaptığı, onu nasıl dönüştürdüğü ve hangi etik sınırlar içinde ele aldığı da kaçınılmaz olarak görünür hâle geliyor.

Edebiyatta “gerçeklik” çoğu zaman yalnızca olgusal doğrulukla, yani yaşanmış olanın birebir aktarımıyla ilişkilendiriliyor. Oysa edebi gerçeklik, tek başına olayların doğruluğundan ibaret değildir. Bir metnin tarihsel olarak doğru olması, okurda mutlaka bir gerçeklik duygusu yaratacağı anlamına gelmez. Aynı şekilde, tarihsel ayrıntıları sınırlı olan ya da doğrudan yaşanmış bir olaya dayanmayan bir metin de son derece güçlü bir gerçeklik hissi üretebilir. Bu noktada belirleyici olan, anlatılanların “olup olmadığı” değil, okurun anlatılanların içinde nasıl bir deneyim yaşadığıdır.

Bu nedenle edebi gerçeklik, olgusal, dilsel ve deneyimsel düzeylerin birlikte çalıştığı bir alanda kurulur. Olgusal düzey, metnin zamanla, mekânla ve tarihsel bağlamla kurduğu ilişkiyi belirlerken; dilsel düzey, bu gerçekliğin nasıl bir anlatım biçimiyle kurulduğunu gösterir. Deneyimsel düzey ise okurun metinle kurduğu bedensel ve zihinsel ilişkiyi kapsar: okur güvende mi hisseder, huzursuz mu olur, anlamı rahatça sabitleyebilir mi, yoksa sürekli bir belirsizlik içinde mi bırakılır? Edebi gerçeklik tam da bu düzeylerin kesiştiği noktada ortaya çıkar. Dil, yalnızca anlamı ileten bir araç olmaktan çıkıp yaşantıyı taşıyan bir zemine dönüştüğünde, metin okur için “anlatılan” bir şey olmaktan çıkar ve “yaşanan” bir şeye dönüşür.

Gerçeklik ile kurgu arasındaki bu ilişki, yalnızca biçimsel olarak zorlayıcı ya da parçalı anlatılara özgü değildir. En klasik, en kronolojik, en “gerçekçi” romanlarda bile kurgu, gerçeği birebir kopyalamaz; onu seçer, yoğunlaştırır, bazı yönlerini görünür kılarken bazılarını dışarıda bırakır. Olay örgüsünün netliği, anlatıcının güvenilirliği ya da dilin sadeliği, gerçeğin doğrudan aktarıldığı anlamına gelmez. Aksine, her edebi roman kendi gerçekliğini, seçtiği anlatım biçimiyle kurar. Bu nedenle edebiyatta gerçeklik–kurgu ilişkisi bir tür meselesi değil; her anlatının kaçınılmaz olarak içinde taşıdığı yapısal bir gerilimdir.

Sinekli Bakkal gibi daha “klasik” ve gerçekçi çizgide ilerleyen romanlar da bize aynı gerilimi gösterir: Kurgu, gerçeği birebir kopyalamaz; onu seçer, yoğunlaştırır ve temsil edilebilir hâle getirir. Tarihsel bir dönem, toplumsal tipler ve gündelik hayat ayrıntıları metne güçlü bir olgusal zemin verir; fakat romanın “gerçekliği” belgesel doğruluktan çok, okurda kurulan yaşantı ve anlam üzerinden işler. Böylece daha güvenilir anlatıcı, daha net olay örgüsü ve daha akıcı dil kullanılsa bile, gerçeklik hâlâ kurgusal bir düzenleme sayesinde görünür olur.

Gece, bu anlamda gerçeği açıklamakla değil, kurmakla ilgilenir. Roman, belirli bir tarihsel dönemi açıkça adlandırmaz; ancak okura, darbe-sonrası bir korku ve tahakküm atmosferinin içinde yaşanıyormuş hissini güçlü biçimde duyumsatır. Karasu, zamanı sabitleyen göstergelerden özellikle kaçınarak, dönemi açıklamak yerine o dönemde yaşamının nasıl bir ruh hâli yarattığını merkeze alır. Okur, tarihsel bir bilgiyle değil, giderek koyulaşan bir atmosferle karşı karşıya kalır. Böylece kurgu, tarihsel gerçeği işaret eden bir çerçeve olmaktan çıkar; okurun deneyimlediği bir gerçeklik alanına dönüşür.

Anlatı sürekli bölünür, yön değiştirir; anlatıcı kendi anlattıklarından kuşku duyar, geri çekilir, susar.

Olay örgüsü tam anlamıyla kurulmadan dağılır. Bu parçalı yapı bir eksiklik ya da anlatısal bir yetersizlik değildir; romanın anlattığı dünyanın yapısal bir özelliğidir. Çünkü bu dünyada güven, süreklilik ve netlik yoktur. Romanın biçimi, anlattığı gerçekliği yalnızca temsil etmez; onun koşullarını doğrudan kendi yapısına taşır.

Bu noktada kurgu ile gerçeklik arasındaki ilişki belirginleşir. Kurgu, gerçeğin karşıtı değildir; gerçeğin deneyim olarak kurulma biçimidir. *Gece*'de kurgu, okuru taşıyan, güvenli bir anlatı hattı sunan bir yapı olmaktan çok, okurun ayağının altındaki zemini sürekli kaydıran bir mekanizma gibi çalışır. Okur, anlatıyı dışarıdan ve mesafeli bir biçimde izleyemez; metnin içine çekilir, tetikte kalır, huzursuz olur ve yönünü kaybeder. Bu huzursuzluk, romanın anlattığı baskı ve denetim atmosferinin ayrılmaz bir parçasıdır. Roman, gerçeği anlatmaz; gerçeğin nasıl yaşandığını hissettirir.

Bu deneyimsel düzey, romanın yalnızca kendi tarihsel bağlamıyla sınırlı kalmamasını sağlar. Okur, metni okurken sürekli bir kayma hissi yaşar; anlam sabitlemez, cümleler rahatlatmaz, anlatı bir güven alanı sunmaz. Bu hâl, yalnızca geçmişe ait bir atmosfer olarak kalmaz; bugünün okurunda da benzer bir tedirginlik yaratabilir. Bu yüzden *Gece*, dönemi silmeden evrenselleşir. Romanın evrenselliği, zamansız olmasından değil; belirli bir zamanın deneyimini dil ve kurgu aracılığıyla taşımasından kaynaklanır.

Anlatıcının güvenilmezliği de benzer biçimde işlev görür. Anlatıcı, kendi anlattıklarından kuşku duyar, kendini düzeltir, geri adım atar ya da susar. Bu güvenilmezlik, okurun anlatıcıya değil, anlatılan dünyanın koşullarına dikkat kesilmesini sağlar. Çünkü baskı altında, denetim altında ya da korku ikliminde yaşayan bir öznenin anlatısı zaten tutarlı, bütünlüklü ve net olamaz. Burada güvenilmezlik, gerçeğin çarpıtılması değil; gerçeğin parçalanmış hâlinin dürüstçe kabul edilmesidir. Anlatıcıya duyulan güvensizlik, aslında anlatılan dünyanın güvenilmezliğine işaret eder.

Bu noktada romanın dili, gerçeklik ile kurgu arasındaki ilişkinin bir başka katmanını açar. *Gece*'de dil, yalnızca anlatılanı ileten bir araç değildir; baskının, korkunun ve sürekli tetikte olma hâlinin taşıyıcısıdır. Cümleler dolanır, kesilir, geri çekilir; anlatı netleşmek yerine ertelenir. Bu durum bir anlatım zorluğu ya da kapalılık arzusu değildir; bilinçli bir tercihtir. Çünkü romanın dünyasında da dil güvenli değildir. Konuşmak risklidir; söz sabitlemez, anlam her an kayabilir. Dilin bu şekilde çalışması, okura yalnızca bir durumu anlatmaz; o durumun içinde konuşmanın nasıl bir şey olduğunu hissettirir.

Buradan yazarın sorumluluğu meselesine geldiğimizde, bu sorumluluğu bir görev ya da misyon olarak tanımlamanın sorunlu olduğu görülür. Yazarın toplumu yönlendirmek, uyandırmak ya da aydınlatmak gibi doğrudan bir yükümlülüğü yoktur. Kimse yazara ne yazacağını, nasıl yazacağını ya da hangi temayı işlemesi gerektiğini söyleyemez. Ancak yazmak, ister istemez gerçekle kurulan bir ilişki biçimidir ve bu ilişki etik bir boyut taşır. Yazar, gerçeği ele alırken onu keyfi biçimde kullanabilir mi? “Nasıl olsa kurmaca” diyerek yaşanmışlığın dokusunu çarpıtabilir mi? Sorumluluk tam da bu eşikte ortaya çıkar.

Gerçekle kurulan bu etik ilişki, yazma sürecinde hissedilen bir sınırdır. Kurgu özgürdür; ama keyfi olmak zorunda değildir. Gerçeği birebir kopyalamak gerekmez; fakat gerçeği estetik bir konfora dönüştürmek, baskıyı yumuşatmak ya da deneyimi hafifletmek okuru yanlış bir gerçeklik duygusuna yerleştirir. Yazma sürecinde, metnin yaşanmışlıkla çatışmaması gerektiği hissi, yazarın sorumluluğunun en somut biçimlerinden biridir. Bu sorumluluk, toplumu yönlendirme arzusundan değil; gerçeği yanlış hissettirmeme kaygısından doğar.

Gece, bu sorumluluğu açık söylemlerle değil, biçimin kendisiyle üstlenir. Roman, okuru

rahatlatmaz; ama onu kandırmaz da. Sessizlik, belirsizlik ve dilin dolaşması, baskının nasıl içselleştirildiğini görünür kılar. Bu yönüyle *Gece*, edebiyatın toplumsal işlevini bağırarak değil, deneyim kurarak yerine getirir. Okur, romanı bitirdiğinde bir çözüm ya da ferahlama yaşamaz; aksine bir huzursuzlukla baş başa kalır. Ancak bu huzursuzluk, romanın başarısızlığı değil; gerçeğe sadakatinin bir sonucudur.

Sonuç olarak edebiyatta gerçeklik ile kurgu arasındaki ilişki, yalnızca estetik bir tercih değil, etik bir tutumdur. Kurgu, gerçeği örtmek için değil, onu okur için tanınabilir kılmak için vardır. Yazarın sorumluluğu, toplumu uyandırmak ya da yönlendirmek değil; gerçeği çarpıtmadan, yumuşatmadan ve estetik bir sığınak hâline getirmeden edebi biçimle kurmaktır. *Gece*, okuru zorlayarak, huzursuz ederek ve netlikten kaçınarak, gerçeği katlanılır değil tanınır kılar. Belki de bu yüzden roman, yalnızca yazıldığı dönemi değil, her yeniden okunuşta başka bir “şimdi”yi rahatsız etmeye devam eder.

Belki de edebiyatın asıl gücü, gerçeği açıklamakta değil; onu sabitlemeden, kapatmadan ve tek bir anlamda dondurmadan okurun önüne koyabilmesinde yatar. Gerçeklik ile kurgu arasındaki bu gerilim, okura “olan biteni” öğretmekten çok, yaşanan dünyanın içinde nasıl bir bilinç hâliyle var olduğunu sezdirir. Bu yüzden edebiyat kesinlik üretmez; tereddüt üretir. Okuru rahatlatmaz; ama onu yanıltmaz da. *Gece*’nin hâlâ güncel ve rahatsız edici olmasının nedeni belki de budur. Roman, belirli bir dönemi anlatmakla yetinmez; her yeniden okunuşta okuru kendi “şimdi”siyle yüz yüze bırakır. Gerçeklik değişir, zaman ilerler; ama dilin, kurgunun ve deneyimin kurduğu bu tedirgin alan, edebiyat var oldukça kapanmaz.

Burada açılan alan, yalnızca kurgunun gerçeği nasıl dönüştürdüğünü değil; gündelik hayatta “gerçek” dediğimiz şeyin de ne kadar kurulmuş ve kırılgan bir yapı olduğunu görünür kılar. Sabit, eksiksiz ve mutlak bir gerçeklik fikri, edebiyatın deneyim alanında karşılık bulmaz. Çünkü edebiyat, gerçeğin yerine geçmez; ama okuru, gerçeğin nasıl yaşandığını, nasıl algılandığını ve nasıl taşındığını doğrudan deneyimlemeye zorlar. Bu deneyim, okurun “gerçeklik” dediği şeyin de kendiliğinden değil, kurulmuş bir yapı olduğu fikriyle baş başa kalmasına yol açar.

Leyla Haciosmanoğlu 07.01.2026